ISSN -2583-147X (P),Vol.- 9, Issue No.IX, October 2023
Bastabatara Pariprakash Prachee
Peer Reviewed and Referred Research Journal

ହିତୈଷିଣୀର ସମ୍ପାଦନା ଓ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ

ଡ. ସନ୍ତୋଷ କୁମାର ପଣ୍ଡା

ଇଂରେଜମାନେ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଶାସନ କରିବାର ବହୁବର୍ଷ ପରେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରସାରକୁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଲେ । ଫଳସ୍ୱରୂପ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧ ବେଳକୁ ଏଠାରେ ଶିକ୍ଷିତ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଶ୍ରେଣୀଟିଏ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଲା । ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାପନ ହେଲା । ଭାରତବର୍ଷର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷା ପରି ଓଡ଼ିଆରେ ବି ଆରମ୍ଭ ହେଲା ପତ୍ରପତ୍ରିକାର ପ୍ରକାଶନ । ଏ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆରେ ପ୍ରକାଶିତ ପତ୍ରିକାଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ସମ୍ବାଦ ଓ ସାହିତ୍ୟକୁ ଆଧାର କରି ପାଠକୀୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା ସାଉଁଟି ପାରିଥିଲା ।

ତାଳପତ୍ର ଉପରେ ଲିଖିତ ହାତଲେଖା 'କୁଜୀବର ପତ୍ର' ହିଁ ଥିଲା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରଥମ ପତ୍ରିକା । କୁଜୀବର ମଠ ମହନ୍ତ ସାଧୁସୁନ୍ଦର ଦାସ (ଖ୍ରୀ. ୧୭୭୫-୧୮୩୮) ଏହାର ସଂପାଦକ ଥିଲେ । ୧୮୪୯ ମସିହାରେ ସି. ଲେସିଙ୍କ ସମ୍ପାଦକତ୍ୱରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ପତ୍ରିକା 'ଜ୍ଞାନାରୁଣ' । ଏହି ମିଶନାରୀ ପତ୍ରିକାଟି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରିତ ପତ୍ରିକାର ମାନ୍ୟତା ପାଏ । ଏତଦ୍ ଉତ୍ତାରେ 'ପ୍ରବୋଧ ଚନ୍ଦ୍ରିକା' (୧୮୫୬), 'ଅରୁଣୋଦୟ' (୧୮୬୧), 'ତାରକା' (୧୮୮୪), 'ପ୍ରଭାତୀ ତାରା' (୧୯୦୬) ଆଦି କେତେକ ମିଶନାରୀ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ଓଡ଼ିଶାରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।

୧୮୬୬ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ମାସରୁ ଗୌରୀଶଙ୍କର ରାୟଙ୍କ ସଂପାଦକତ୍ୱରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସଫଳ ପତ୍ରିକା 'ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା' । 'ନ'ଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ'ର କରାଳ ରୂପକୁ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନେଇ ହୋଇଥିଲା ଏହାର ଆବିର୍ଭାବ । ଦୀର୍ଘକାଳ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଜାଗ୍ରତ ରଖିଥିବା ଏହି ପତ୍ରିକାର ଶେଷ ଅବସ୍ଥାରେ କିଛିକାଳ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ ସଂପାଦନା କରିଥିଲେ ।

ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟାର୍ଦ୍ଧରେ ଯେଉଁ ପତ୍ରିକାଗୁଡ଼ିକ ଉତ୍କଳୀୟଙ୍କ ମନରେ ଆଲୋଡ଼ନ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା, ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା – 'ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା', 'ବାଲେଶ୍ୱର ସମ୍ବାଦ ବାହିକା' (୧୮୬୮), 'ଉତ୍କଳ ହିତୈଷିଣୀ' (୧୮୬୮), 'ଉତ୍କଳ ଦର୍ପଣ' (୧୮୭୩), 'ବିଦେଶୀ' (୧୮୭୩), 'ଉତ୍କଳ ପୁତ୍ର' (୧୮୭୪), 'ଉତ୍କଳ ସଂସ୍କାରକ' (୧୮୭୪), 'ସ୍ୱଦେଶୀ' (୧୮୭୬), 'ଉତ୍କଳ ମଧୁପ' (୧୮୭୮), 'ମୟୂରଭଞ୍ଜ' (୧୮୭୯), 'ସଂସ୍କାରକ' (୧୮୮୪), 'ଶିକ୍ଷା ବନ୍ଧୁ' (୧୮୮୬), 'ନବ ସମ୍ବାଦ' (୧୮୮୭), 'ଓଡ଼ିଆ' (୧୮୮୭), 'ଓଡ଼ିଆ ଓ ନବ ସଂବାଦ' (୧୮୮୮), 'ଆଶା (୧୮୮୮)', 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' (୧୮୮୯), 'ସମାଲୋଚନା' (୧୮୮୯), 'ଉତ୍କଳପ୍ରଭା' (୧୮୯୧), 'ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ' (୧୮୯୩), 'ବିଜୁଳୀ' (୧୮୯୩), 'ବ୍ରାହ୍ମ' (୧୮୯୪), 'ଗଞ୍ଜାମ ନିଉଜ' (୧୮୯୬), 'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ' (୧୮୯୭) ଇତ୍ୟାଦି । ମାତ୍ର ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ମାତ୍ର ପାଞ୍ଚଗୋଟି ପତ୍ରିକା ବହୁବର୍ଷ ଧରି ବଞ୍ଚିରହି ଉତ୍କଳୀୟ ଜନମତକୁ କରିଥିଲା ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ । ଏହି ପତ୍ରିକାଗୁଡ଼ିକ ହେଲା – 'ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା', 'ବାଲେଶ୍ୱର ସମ୍ବାଦ ବାହିକା', 'ଓଡ଼ିଆ ଓ ନବସମ୍ବାଦ', 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' ଓ 'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ' । ଏହି ପତ୍ରିକାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଯଦି କେଉଁ ପତ୍ରିକାଟି ଏହି ଶତାବ୍ଦୀର ଜନଚେତନାକୁ ସର୍ବାଧିକ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳ କରିପାରିଥିଲା ତାହା ହେଉଛି 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' । ଏହି ଲୋକପ୍ରିୟ ପତ୍ରିକାର ସଂପାଦକ ଥିଲେ ବାଙ୍କୀ ବୈଦେଶ୍ୱରର ବ୍ରଜବିହାରୀପୁର ଶାସନରେ ଜନ୍ମିତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ ।

ଗୁଣ ଚିହ୍ନେ ଗୁଣିଆ ନ୍ୟାୟରେ ବାମଣ୍ଡାର ମହାରାଜା ବାସୁଦେବ ସୁଢ଼ଳଦେବ 'ସଂସ୍କାରକ' ପତ୍ରିକାରୁ ନୀଳମଣିଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ପାଇଥିଲେ । ଗୋପୀନାଥପୁରରେ ଶିକ୍ଷକତା କରୁଥିବା ନୀଳମଣିଙ୍କୁ ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ରାଜା ସୁଢ଼ଳଦେବ ବାମଣ୍ଡାରେ ୧୮୮୬ ମସିହାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶିକ୍ଷକ ପଦରେ ଦେଲେ ନିଯୁକ୍ତି । ୧୮୮୬ ରୁ ୧୯୦୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୀର୍ଘବର୍ଷ ନୀଳମଣି ବାମଣ୍ଡାରେ ବ୍ୟବହାର କଲେ । କଟକରୁ କିଣା ଯାଇଥିବା 'ଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭ ପ୍ରେସ୍'କୁ ମହାରାଜା ବାମଣ୍ଡାର ରାଜଧାନୀ ଉତ୍କଳ 'ଉଜ୍ଜୟିନୀ'

ଦେବଗଡ଼କୁ ନେଇ ଆସିଥିଲେ । ଏହିଠାରୁ ୧୮୮୭ ମସିହାରୁ ପାକ୍ଷିକ ରୂପ ନେଇ 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' ଗଣେଶ୍ୱର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସମ୍ପାଦକତ୍ୱରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଗଣେଶ୍ୱର ବାବୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହୁଥିବା ଯୋଗୁଁ ପତ୍ରିକାଟି ଅନିୟମିତ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା । ଏଥିରେ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସୁଢ଼ଳଦେବ ମନେ ମନେ ଜଣେ ଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ତଲାସରେ ଥିଲେ । ରାଜାଙ୍କ ସୁଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା ନୀଳମଣିଙ୍କ ଉପରେ । ହାତୀ ସୁନାକଳସ ଢାଳିଲା । ଫଳସ୍ୱରୂପ ବାମଣ୍ଡାରେ ନୀଳମଣିଙ୍କ ଦୁଇବର୍ଷର ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନର ଅନ୍ତ ଘଟିଲା । ନୀଳମଣି ନେଲେ 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ'ର ସମ୍ପାଦନା ଦାୟିତ୍ୱ । ଏଥି ସହିତ ତାଙ୍କ ଉପରେ 'ଜଗନ୍ନାଥ ବଲ୍ଲଭ ପ୍ରେସ୍'ର ଦାୟିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ନ୍ୟସ୍ତ କରାଗଲା । ଇତି ପୂର୍ବରୁ ତା୧୬.୦୨.୧୮୬୯ ସାଲ ମଙ୍ଗଳବାର ଦିନ କଟକରୁ 'ଉତ୍କଳ ହିତୈଷିଣୀ' ନାମକ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ହୁଏତ ସୁଢ଼ଳଦେବ ଏହି ପତ୍ରିକାର ନାମାନୁସାରେ ନିଜ ପତ୍ରିକାର ନାମ ରଖିଥିଲେ 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' । ବିଦ୍ୟାରତ୍ନଙ୍କ ସାପ୍ତାହିକୀ 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' ପ୍ରଥମେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରେ ୧୮୮୯ ମସିହା ମଇ ମାସ ୩୦ ତାରିଖ ଗୁରୁବାର ଦିନ । ପତ୍ରିକାଟି ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ବେଳେ 'ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା'ରେ ଉକ୍ତ ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା - 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' ନାମରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ପ୍ରଚାରିତ ହେବାର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି ଏବଂ ଆମ୍ଭେମାନେ ତହିଁର ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା ପାଇବାର କୃତଜ୍ଞତା ସହିତ ସ୍ୱୀକାର କରୁଅଛୁ । ପତ୍ରିକାରେ ଛାପାକାର ଏବଂ ପ୍ରେସ୍‌ର ନାମ ଲେଖାନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସ୍ଥାନ ବାମଣ୍ଡା ହେଉଥିବାରୁ ସେଠା ରାଜାଙ୍କ 'ଜଗନ୍ନାଥ ବଲ୍ଲଭ' ପ୍ରେସ୍‌ରୁ ବାହାରିବାର ଜଣାଯାଉଅଛି । ଏଥିରେ କଳେବର ଏକଖଣ୍ଡ ଡିମାଇ କାଗଜ ଏବଂ ବାର୍ଷିକ ଅଗ୍ରୀମ ମୂଲ୍ୟ ଡାକ ମାସୁଲ ସହିତ ୨ ଟଙ୍କା । ସୁତରାଂ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ତୁଳନାରେ ସୁଲଭ । ଏହାଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶାନ୍ତର୍ଗତ ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡର ଗୋଟିଏ ଅଭାବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ଆଶା ହେଉଅଛି । ଯେବେ ଏଠା ଲୋକେ ଏହାକୁ ରଖିପାରିବେ, ତେବେ ବଡ଼ ଆନନ୍ଦର ବିଷୟ ହେବ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହାର ଦୀର୍ଘ ଜୀବନ କାମନା କରୁ ।" (ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା, ୨୯ ଜୁନ୍, ୧୮୮୯ ମସିହା) । ଏହି ପତ୍ରିକା ମାଧ୍ୟମରେ ନୀଳମଣି ପ୍ରଥମେ ନିଜ ଭିତରର ସୁପ୍ତ ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରତିଭାର ବିନିଯୋଗ କଲେ । ନୀଳମଣିଙ୍କ ଯାଦୁ ସ୍ପର୍ଶରେ 'ହିତୈଷିଣୀ' ନବ ରୂପ ଧାରଣ କଲା । କ୍ରମେ ଏହି ପତ୍ରିକାଟି ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଜାଗ୍ରତ ପ୍ରହରୀ ରୂପେ ଉଭା ହେଲା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଭୟ ଲେଖାଲେଖି କରିବା, ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ କରିବା ଉଭୟ ନୀଳମଣିଙ୍କ ପାଇଁ ନିଶା ଓ ପେଶାରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହେଲା । ସେ ଜୀବନ ତମାମ ଯେଉଁ ତିନୋଟି କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଖ୍ୟତଃ ସଂପାଦନ କରିଯାଇଛନ୍ତି ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତିଭାଧର ତଥା ନୂଆ କଲମ ଧରିଥିବା ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କୁ ହିତୈଷିଣୀ ମାଧ୍ୟମରେ ସୁଯୋଗ ଦେବା ଅନ୍ୟତମ । ତେଣୁ ତତ୍କାଳୀନ ସମୟରେ ନୀଳମଣିଙ୍କ ହିତୈଷିଣୀ ଏକ ଲେଖକ ତିଆରି କାରାଖାନାରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା । ସମ୍ପାଦକ ନୀଳମଣି ଅଜ୍ଞାତ ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରତିଭାମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ଧକାରରୁ ଆଲୋକକୁ ଆଣୁଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ସ୍ପର୍ଶମଣି ସଦୃଶ । ଯାହାକୁ ଛୁଉଁଥିଲେ ସ୍ୱାଭାବିକ ରୂପେ ସେ ଲୁହାଖଣ୍ଡ ସୁନାରେ ପରିଣତ ହେଉଥିଲା । ନୀଳମଣିଙ୍କ ଶୁଭଦୃଷ୍ଟି ସେ ସମୟର ଯେଉଁ ସବୁ ଯୁବ ଲେଖକଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଛି ସେମାନେ ହିତୈଷିଣୀ ମାଧ୍ୟମରେ ଆପଣାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଛାପ ଛାଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି । ସେମାନେ ହିତୈଷିଣୀକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିବା ସହିତ ନୀଳମଣିଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିବା ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତିଭା ମୁକୁଳ ଫୁଟି ସାରା ସଂସାରରେ ସୁବାସ ଖେଳିଯାଇଛି । ନୀଳମଣିଙ୍କ ହିତୈଷିଣୀ ହିଁ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତି କବିର ମାନ୍ୟତା ଦେଇଛି । ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ ପାଇଁ ପଲ୍ଲୀକବିର ପରିଚୟ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିଛି । ଏହି ହିତୈଷିଣୀ ହିଁ ପ୍ରତିଭା ବିକାଶର ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରୟୋଗଶାଳା ରୂପେ ଉଭା ହୋଇଛି ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି ଓ ପଦ୍ମଚରଣଙ୍କ ପାଇଁ । ଏହି ହିତୈଷିଣୀର ପୃଷ୍ଠାରେ ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ବିଶ୍ୱନାଥ କର ପ୍ରାବନ୍ଧିକର ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇଛନ୍ତି । ହିତୈଷିଣୀରେ ବିଶ୍ୱନାଥ କରଙ୍କ 'ହିତବାଦନୀତି', 'ସାଧନା ଓ ସିଦ୍ଧି'; 'ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା' 'ସାହିତ୍ୟ ଓ ସମାଲୋଚନା', 'କବିବର ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ', 'ଶିକ୍ଷା', 'ପୁରାତନ', 'ବାଲ୍ୟଶିକ୍ଷା' ପ୍ରବନ୍ଧ ପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁ ଲେଖକଙ୍କର ପ୍ରବନ୍ଧ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଥିଲା । ଜଣେ ସଚ୍ଚୋଟ ଓ ନିରପେକ୍ଷ ସମ୍ପାଦକ ଭାବରେ ନୀଳମଣି ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଠାରେ ବି ମେଧା ଓ ମନୀଷାର ଉତ୍ସ ଦେଖୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ହିତୈଷିଣୀର ପୃଷ୍ଠା ଖୋଲା ରଖୁଥିଲେ । ପତ୍ରିକା ଭାବରେ କ୍ରମେ 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' ଏକ ଗୌରବମୟ ସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କଲା । ଏହାର ପୃଷ୍ଠାରେ ଯେଉଁ ଲେଖକଙ୍କ ଲେଖା ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା, ସେମାନେ ନିଜକୁ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ମନେ କରୁଥିଲେ । ଏ ସମୟରେ 'ହିତୈଷିଣୀ' ପୃଷ୍ଠାରେ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ 'ଭାରତୀ ରୋଦନ' (ତା ୩.୧୦.୧୮୯୪), ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କ 'ପଲ୍ଲୀଦୃଶ୍ୟ' (ତା ୯.୦୨.୧୮୯୮), 'ପ୍ରଭାତ ଚିତ୍ର' (ତା ୨୭.୦୫.୧୮୯୮) ଆଦି ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ଏହାର ଲେଖକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଗର୍ବ ଓ ଗୌରବ ଆଣି ଦେଇଥିଲା । ପ୍ରାଥମିକ ଅବସ୍ଥାରେ ହିତୈଷିଣୀ ମାଧ୍ୟମରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ଯେଉଁ ସାରସ୍ୱତ ସ୍ରଷ୍ଟାଗଣ ସେମାନେ ହେଲେ- ରାଜା ସୁଢ଼ଳଦେବ,

ରାଧାନାଥ ରାୟ, ବିଶ୍ୱନାଥ କର, ଦାମୋଦର ମିଶ୍ର, ବିଜୟଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାର, କପିଳେଶ୍ୱର ନନ୍ଦଶର୍ମା, ଫକୀର ମୋହନ ସେନାପତି, ଲାଲା ରାମନାରାୟଣ ରାୟ, ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡା, ରେବା ରାୟ ଆଦି ।

ହିତୈଷିଣୀ ପୃଷ୍ଠାରେ କୌଣସି ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିକୁ ସ୍ଥାନିତ କଲାବେଳେ ସଂପାଦକ ନୀଳମଣି ପ୍ରତିଭାର ଅଗ୍ନି ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗକୁ ଦେଉଥିଲେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ । ତେଣୁ ହିତୈଷିଣୀ ପୃଷ୍ଠାରେ ରାଧାନାଥଙ୍କ 'ପାର୍ବତୀ' (ଆରମ୍ଭ ତା ୧୩.୮.୯୦- ଶେଷ ତା ୧୦.୧୨.୯୦), 'ଯଯାତି କେଶରୀ' (ଆରମ୍ଭ ତା ୨୬.୯.୯୪ – ଶେଷ ତା ୧୦.୭.୯୫), 'ଦରବାର' (ତା ୨୪.୧୦.୯୪) ଆଦି କାବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ପାଠକ ମହଲରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ଆଲୋଡ଼ନ । 'ପାର୍ବତୀ' କାବ୍ୟରେ ଅସାମାଜିକ ପ୍ରଣୟର ଚିତ୍ରଣ, 'ଦରବାର'ରେ ତଦାନୀନ୍ତନ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୂପ ମାଧ୍ୟମରେ ସମାଲୋଚନା ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଥିଲେ ବି ଅକୁତୋଭୟ ସଂପାଦକ ନୀଳମଣି ଏହାକୁ ହିତୈଷିଣୀରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ଅବହେଳା କରିନାହାନ୍ତି । ପରିଣାମ ସ୍ୱରୂପ ନିନ୍ଦା ପ୍ରଶଂସାର ଶରବ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏ ସବୁର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ରହି ସେ ସଂପାଦକୀୟ ଧର୍ମ ପାଳନରୁ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ବିରତ । କବି ଶେଖରର ତୁଙ୍ଗିମାରେ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ପହଂଚାଇବାରେ ହିତୈଷିଣୀର ଭୂମିକା କିଛି କମ୍ ନୁହେଁ । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି, "ସାହିତ୍ୟ ସେବା ପରି ତୀବ୍ର ଅଝାଡୁଆ ନିଶା ଆଉ ନାହିଁ । ବିଦ୍ୟା ରତ୍ନେ ସେହି ଅମଳରେ ଘାରି ହୋଇ ସାହିତ୍ୟ ସେବା ତଥା ଦେଶସେବାରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । x x x ତାଙ୍କର ଉତ୍ସାହ ବାରି ପାଇ ନ ଥିଲେ କେତେ ଜଣଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ମୁକୁଳ ଅବସ୍ଥାରେ ଶୁଖି ଯାଇଥା'ନ୍ତା । ଦେଶରେ ଲେଖକ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି କରିବା ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା, ('ଚିନ୍ତାମଣି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ', ୪ର୍ଥ ଖଣ୍ଡ - ୧୯୪୨) ।" ଏଥିରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ଯେ, ହିତୈଷିଣୀ ମାଧ୍ୟମରେ ଲେଖକ ସୃଷ୍ଟି କରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରସାର କରିବା ନୀଳମଣିଙ୍କ ଅନ୍ୟତମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ।

ନୀଳମଣିୟ ସଂପାଦକୀୟ ଦୃଷ୍ଟି କେବଳ ଲେଖକ ସୃଷ୍ଟି ଭିତରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ରହି ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଓ ସମସ୍ୟା ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରିବାରେ କରିନାହିଁ ଅବହେଳା । ୧୮୫୦ ସାଲ ବେଳକୁ ଇଂରେଜ ଶାସନାଧୀନ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା କେବଳ ପୁରୀ, କଟକ, ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ସହିତ କିଛି ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳ । ପ୍ରାକୃତିକ ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ଅଂଶ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଓ ଆଜିର ବଙ୍ଗ, ବିହାର ସହିତ ମିଶିଥିବା ଯୋଗୁଁ ସେ ସବୁ ବାସ୍ତବ ଓଡ଼ିଶାଠାରୁ ରହିଥିଲେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ । ୧୮୬୨ ମସିହାରୁ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଛତିଶଗଡ଼ ଡିଭିଜନ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲେ ବି ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ୧୮୯୪ ମସିହା ଯାଏ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା । ଅକସ୍ମାତ୍ ୧୮୯୫ ମସିହାରେ ସମ୍ବଲପୁରର କୋର୍ଟ କଚେରୀମାନଙ୍କରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉଠାଇଦେଇ ତାହା ପରିବର୍ତ୍ତେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ପ୍ରଚଳନ କରିବା ପାଇଁ ତତ୍କାଳୀନ ବିହାରର ଚିଫ୍ କମିଶନର ସାର ଜନ ଉଡ଼ବର୍ଣ୍ଣ ଦେଲେ ପ୍ରସ୍ତାବ । ଏହି ସରକାରୀ ଆଦେଶର ପରିଣାମ ସ୍ୱରୂପ ୧୮୯୬ ସାଲ ଜାନୁୟାରୀ ପହିଲାରୁ ସମ୍ବଲପୁର କଚେରୀରେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ପ୍ରଚଳନ ହେଲା । ଏହା ଏ ଦେଶ ଲୋକଙ୍କ ଚିତ୍ତରେ ଏଇ ସମୟରେ ଏକ ଗଭୀର ଆଲୋଡ଼ନ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଗଭୀର ଜନ ଅସନ୍ତୋଷ ଦେଖାଦେଲା । ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଏହା ଏକ ବିରାଟ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନର ରୂପ ନେଲା । ଏହି ସମୟରେ ଯେଉଁମାନେ ଏହି ବିରାଟ ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତୃତ୍ୱ ନେଲେ, ସେମାନେ ହେଲେ– ସର୍ବଶ୍ରୀ ବଳଭଦ୍ର ସୁପକାର, ଶ୍ରୀପତି ମିଶ୍ର, ମଦନ ମୋହନ ମିଶ୍ର, ବ୍ରଜମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ, ମହନ୍ତ ବିହାରୀ ଦାସ ଆଦି । ପ୍ରଚ୍ଛଦପଟ୍ଟର ନାୟକ ସାଜି ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ ଉକ୍ତ ଆନ୍ଦୋଳନର ଇନ୍ଧନ ସ୍ୱରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନକାରୀଙ୍କ ମୁଖପତ୍ର ହୋଇ ସେତେବେଳେ ଉଭା ହେଲା 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' । ହିତୈଷିଣୀ ପୃଷ୍ଠାରେ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାର ଏହି ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନର ସେନାପତି ସାଜିଲେ ନୀଳମଣି । ତାଙ୍କ 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' ପତ୍ରିକାରେ ଏ ଆଦେଶ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲେଖାମାନ ହେଲା ପ୍ରକାଶିତ । ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଛୋଟନାଗପୁର ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ସମ୍ବଲପୁରରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବିଲୋପ ଚକ୍ରାନ୍ତକୁ ନେଇ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କ 'ଉତ୍କଳ ଭାରତୀଙ୍କ ରୋଦନ' କବିତା ହିତୈଷିଣୀର ୧୮୯୪ ସାଲ ଅକ୍ଟୋବର ୩ ତାରିଖ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଏହି ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନର ସ୍ୱରୂପ ଉପଲବ୍ଧ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ 'ଭାରତୀ ରୋଦନ' ଶୀର୍ଷକ ଏକ କବିତାରେ । ଯାହା ତା୩.୧୦.୧୮୯୪ରିଖ 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶିତ । ଏହି ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ କବିତାରୁ କେତେ ଧାଡ଼ି ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା, "ହିନ୍ଦୀ ସରସ୍ୱତୀ ମୋ ଛାତିରେ ବସି/ କରିବ ପରା ରାଜତ୍ୱ / ମୋ ଆଶାକାନନ ଭସ୍ମରାଶି ହେବ / ତା ନବ ଉଦ୍ୟାନେ ଖତ ।/ x x x / ଉପମାତା ଆସି ଗର୍ଭଧାରିଣୀର / ମସ୍ତକେ ଚରଣ ଦେବ / ଏ ଦଶା ଦେଖିଲେ କେଉଁ ସନ୍ତାନର / ମନରେ ଦୁଃଖ ନ ହେବ ?" ମନର ଏହି ଦୁଃଖକୁ ପ୍ରକାଶ କରି ମେହେର କବି 'ହିତୈଷିଣୀ'ର ୧୮୯୫ ସାଲ ମାର୍ଚ୍ଚ ୬ ତାରିଖ ସଂଖ୍ୟାରେ "ଉତ୍କଳ ଭାରତୀଙ୍କ ନିବେଦନ" ନାମକ କବିତା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ରଙ୍ଗାଜୀବ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କ ଏହି ସବୁ ରଚନା ପଛରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରେ ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ ରହି କବିଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣାୟିତ କରିଥିଲେ ।

ସମ୍ବଲପୁର କଚେରୀରେ ଓଡ଼ିଆ ପରିବର୍ତ୍ତେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା

ପ୍ରଚଳନ ସମ୍ପର୍କରେ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିବାଦ କରି 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' ପୃଷ୍ଠାରେ ସମ୍ପାଦକ ସ୍ୱୟଂ ନୀଳମଣିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ପରିଣାମ ସ୍ୱରୂପ ପଶ୍ଚିମ ଓଡ଼ିଶାରେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ବିରୋଧୀ ଜନମତ ହେଲା ସଂଗଠିତ । "ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ଚଳାଇବା ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରସ୍ତାବ" ୧୮୯୪ ସାଲ ଅକ୍ଟୋବର ୨୪ ତାରିଖରେ 'ହିତୈଷିଣୀ'ରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । "ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର ଆଦର" ଶୀର୍ଷକ ଏକ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ସମ୍ବାଦ 'ହିତୈଷିଣୀ'ର ୧୮୯୫ ସାଲ ଜାନୁଆରୀ ୨୩ ତାରିଖ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା – "ସମ୍ବଲପୁର ମାତୃଭାଷାର ଉଚ୍ଛେଦ ସାଧନ କରି ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ଚଳାଇବା ସକାଶେ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତ, ଯେହେତୁ ଏଥିରେ ଏକମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର କ୍ଷତି ଓ ଅସୁବିଧା ଛଡ଼ା ଆଉ କ୍ଷତି ବା ଅସୁବିଧା ନାହିଁ । x x x ଯଦି ଭାଷା ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ କଲେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଅଧୀନରେ ଏ ଜିଲ୍ଲାର ଶାସନ ବିଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳି ନ ପାରେ, ତେବେ ଏ ଜିଲ୍ଲାକୁ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରୁ ବାହାର କରି ଓଡ଼ିଶା ସହିତ ମିଶାଇ ଦେଲେ ଭାଷା ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ କଲେ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିପାରେ ଏହାହିଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥିତ୍ୱ ବିଷୟ ହେବା ଉଚିତ ।" ସେହିପରି "ମାତୃଭାଷା ବିଲୋପ" ଶୀର୍ଷକ ଏକ ଅଗ୍ରଲେଖାରେ ନୀଳମଣି ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ ଲେଖିଲେ – "ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଉଠାଇ ଦେଇ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ଚଳାଇବା ସକାଶେ ଉଚ୍ଚ ରାଜକର୍ମଚାରୀମାନେ ଚେଷ୍ଟାୟିତ ଥିବାର ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ସୂତ୍ରେ ସମ୍ବାଦ ପାଇଅଛୁ । ଶୁଣାକଥା ସବୁବେଳେ ସତ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହା ସତ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦୁଃସମ୍ବାଦ ବେଳକୁ ଅନେକ ସମୟରେ ଶୁଣାକଥା ସତ୍ୟ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯାହା ଶୁଣିଥିଲୁ, ତାହାର ସତ୍ୟତା ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରିଅଛୁ । ୧୮୯୬ ସାଲ ଜାନୁଆରୀ ମାସ ୧ ତାରିଖ ଠାରୁ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଅଦାଲତରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବଦଳରେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ବ୍ୟବହୃତ ହେବାର ବିଜ୍ଞାପନ ପ୍ରାଦେଶିକ ଗେଜେଟ୍‌ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । x x x 'ଯାହା ହେବାର ହୋଇଅଛି' କହି ନୀରବ ରହିବା ଉଚିତ୍ ନୁହେଁ । ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଲୋକମାନଙ୍କର ଏ ଆଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବା ଉଚିତ୍... ଏହି ବିଷୟରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ନ କଲେ ଏ ଜିଲ୍ଲାର ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର କାପୁରୁଷତା କଳଙ୍କ ଚିରସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିବ ଏବଂ ସେମାନେ କ୍ଷମତାପନ୍ନ ଅପର ଜାତୀୟ ଲୋକଙ୍କ ନିକଟରେ ଅସାର, ଅପଦାର୍ଥ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେବେ, (ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ – ଜାନୁଆରୀ – ୧୮୯୫ / ୬ଷ୍ଠ ଭାଗ ୩୫ ସଂଖ୍ୟା) ।" ତା.୧୩.୦୨.୧୮୯୫ ରିଖ 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' ସଂସ୍କରଣରେ 'ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଅନାଦର' ଶୀର୍ଷକ ସମ୍ବାଦରେ ନୀଳମଣି ଲେଖିଥିଲେ – "ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ବଲପୁରର ଓଡ଼ିଆ ଭାଇମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ହରାଇବାକୁ ବସିଛନ୍ତି । ଏ ସମ୍ବାଦରେ ଓଡ଼ିଆ ପୁଅମାନେ କେତେ ଦୂର ଦୁଃଖିତ ଓ ମର୍ମାହତ, ତାହା ବଚନ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟକ୍ତ କରିହେବ ନାହିଁ ।" ପୁଣି ତା ୩୦.୦୧.୧୮୯୫ ରିଖ ଓ ତା. ୨୦.୦୨.୧୮୯୫ ରିଖରେ 'ହିତୈଷିଣୀ' ପୃଷ୍ଠାରେ ସମ୍ବଲପୁର କଚେରିରେ ଓଡ଼ିଆ ପରିବର୍ତ୍ତେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ପ୍ରଚଳନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିବାଦ ସ୍ୱରୂପ "ସମ୍ବଲପୁରରେ ଭାଷା ସଂକଟ" ଶୀର୍ଷକ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ପ୍ରଥମ ସମ୍ବାଦଟି ଏହି ପ୍ରକାରେ ଥିଲା – "x x x ୧୮୯୬ ସାଲ୍ ପହିଲା ଜାନୁଆରୀ ଠାରୁ ସମ୍ବଲପୁରର ସମଗ୍ର ରାଜକୀୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍କଳ ଭାଷା ପରିବର୍ତ୍ତେ ହିନ୍ଦୀଭାଷା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଓ ପ୍ରଚଳିତ ହେବ । ସମ୍ବଲପୁର ଭାଗ୍ୟରେ ଏହାଠାରୁ ଅଧିକ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ କଥା ଆଉ କିଛି କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।" ତା.୦୮.୦୪.୧୮୯୬ ସଂଖ୍ୟା 'ହିତୈଷିଣୀ'ରେ 'ଭାଷା ରକ୍ଷା ଚେଷ୍ଟା' ଶୀର୍ଷକରେ ଏକ ସାନ୍ତ୍ୱନାମୂଳକ ଲେଖା ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ସମ୍ବାଦଟିରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିଲା – "ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବଦଳରେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ବ୍ୟବହୃତ ନ ହେବା ସକାଶେ ବିଲାତରେ ଆବେଦନ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା ହେଉଅଛି ।"

ବହୁ ପ୍ରତୀକ୍ଷିତ ସେହି ମହାର୍ଘ୍ୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଶେଷରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ନୀଳମଣି ଓ ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁଗଣଙ୍କ ଶ୍ରମ ସଫଳ ହେଲା । ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଯୁକ୍ତିକୁ ସରକାର ଉପଲବ୍ଧି କଲେ । ଶେଷରେ ସମ୍ବଲପୁରର ପୂର୍ବତନ କମିଶନର ଫ୍ରେଜର ସାହେବ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ସରକାରଙ୍କର ପୂର୍ବ ଆଦେଶକୁ ରଦ୍ଦ କଲେ । ନୂତନ ଆଦେଶାନୁଯାୟୀ ସମ୍ବଲପୁରର କୋର୍ଟ କଚେରୀରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପୁନଃ ପ୍ରଚଳନ ହେଲା । ତା ୩୦.୦୭.୧୯୦୨ ରିଖ 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' ସଂସ୍କରଣରେ ନୀଳମଣି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିଲେ – 'ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ସହିତ ଜଣାଉଅଛୁ କି ମହାମାନ୍ୟ ମହିମାବର ବଡ଼ଲାଟ ମହୋଦୟଙ୍କ ଆଦେଶାନୁସାରେ ୧୯୦୩ ସାଲ ଜାନୁଆରୀ ମାସ ପ୍ରଥମରୁ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଅଦାଲତ ସମୂହରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ପୁନଃ ପ୍ରଚଳିତ ହେବ । ଏଥି ନିମିତ୍ତ ସଂପାଦକ ବିଦ୍ୟାରତ୍ନଙ୍କ ତରଫରୁ ସାଧୁବାଦ ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା । ନୀଳମଣି ଓ ହିତୈଷିଣୀର ସାରସ୍ୱତ ଉଦ୍ୟମର ପରିଣାମ ସ୍ୱରୂପ ହିନ୍ଦୀ-ରାହୁ କବଳରୁ ସମ୍ବଲପୁରରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା-ସୁଧାକର ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଲେ । ଏ ଦିଗରେ ନୀଳମଣିଙ୍କ ନିର୍ଭୀକତା ବିଶେଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ ବାମଣ୍ଡାରେ ସର୍ବମୋଟ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ରହିଥିଲେ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ତେର ବର୍ଷ (୧୮୮୯-୧୯୦୨) ଧରି ସମ୍ପାଦକ ଦାୟିତ୍ୱ ନିର୍ବାହ କରିଥିଲେ । ଏ ସମୟରେ ବିଦ୍ୟାରତ୍ନଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ହିତୈଷିଣୀ କେବଳ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନର ସାରଥି ସାଜି ନଥିଲା ବରଂ ଏଥି ସହିତ ଶିକ୍ଷା ସଂସ୍କାର ଓ ପ୍ରସାର, କୁସଂସ୍କାର

ବିରୋଧୀ ପ୍ରବନ୍ଧ ତଥା ସଚେତନଧର୍ମୀ ସମ୍ପାଦକୀୟ ପ୍ରକାଶ ମାଧ୍ୟମରେ ଶାସକଙ୍କୁ ସଜାଗ କରିବା ସହିତ ଜନ ଜାଗୃତିର କାରଣ ମଧ୍ୟ ସାଜିଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ କିଛି ତ୍ରୁଟି ବିଚ୍ୟୁତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିଲେ ନୀଳମଣି । ଏହାର ସଂସ୍କାର ସାଥିରେ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାରର ମହତ୍ ଅଭିଯାନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା 'ହିତୈଷିଣୀ' ପୃଷ୍ଠାରେ । ତା ୧୪.୦୯.୧୮୯୨ ତାରିଖରେ 'ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଔଦାସୀନ୍ୟ' ଶୀର୍ଷକ ଏକ ସମ୍ବାଦ ହିତୈଷିଣୀରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଏଥିରେ ଉତ୍କଳରେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ବିଦେଶୀ ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ବିନମ୍ର ନିବେଦନ କରାଯାଇଥିଲା । ହିତୈଷିଣୀ ପୃଷ୍ଠାରେ ତା.୧୯.୧୦.୧୮୯୨ ସଂଖ୍ୟାରେ ତଥା ତା.୧୧.୧୨.୧୮୯୩ ସଂଖ୍ୟାରେ ସମ୍ବଲପୁର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଅନୁଚିତ କ୍ରିୟାକଳାପକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବିଦ୍ରୂପାତ୍ମକ ମନ୍ତବ୍ୟମାନ ।

ପରାଧୀନ ଦେଶରେ ଜଣେ ପତ୍ରିକା ସଂପାଦକ ମହାମହିମ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଶାସନାଧିନ ଥାଇ ଯେ କି ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରିପାରନ୍ତି ତାହା ହିତୈଷିଣୀ ପୃଷ୍ଠା ନ ପଢ଼ିଲେ ଜାଣି ହେବ ନାହିଁ । 'ଭାରତରେ ଜାତୀୟ ଦୁର୍ଗତିର କାରଣ' ଶୀର୍ଷକରେ ଲେଖକ ନୀଳମଣି ହିତୈଷିଣୀର ତା.୦୭.୧୨.୧୮୯୨ ସଂଖ୍ୟାରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱଷ୍ଟ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲେ ତାହା ପ୍ରଣିଧାନଯୋଗ୍ୟ – "ପଚିଶ କୋଟି ଭାରତବାସୀଙ୍କୁ କେତେଜଣ ଇଂରେଜ ଶାସନରେ ରଖିଅଛନ୍ତି । ପିଞ୍ଜରାବଦ୍ଧ ବିହଙ୍ଗର ମଧ୍ୟ ଟିକିଏ ସ୍ୱାଧୀନତା ଅଛି; କିନ୍ତୁ ଭାରତର ହଲିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ଇଂରେଜମାନେ ଦେଶୀୟମାନଙ୍କୁ କୁକୁର, ବିରାଡ଼ି ପରି ଦେଖନ୍ତି । x x x ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି କର୍ମକ୍ଷମ ନ ହେଲେ ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତି ହୁଅଇ ନାହିଁ ।"

ନୀଳମଣିଙ୍କ 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ'ର ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ଦେଶସେବା ଏବଂ ଗୌଣ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ସାମାଜିକ ହିତ ସାଧନ ପାଇଁ ସମାଜ ସଂସ୍କାର । ହିତୈଷିଣୀ ପୃଷ୍ଠାରେ ତେଣୁ ଜଣେ ଦୃଢ଼ ସମାଜ ସଂସାରକ ଭାବରେ ବିଦ୍ୟାରତ୍ନଙ୍କର ହୁଏ ଆବିର୍ଭାବ । ହିତୈଷିଣୀର ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରୁ ତାଙ୍କର ସମାଜ ପ୍ରତି ଥିବା ଏହି ଅଙ୍ଗୀକାରବଦ୍ଧତାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଉପଲବ୍ଧ । ତା.୦୬.୦୧.୧୮୯୨ ସଂଖ୍ୟାରେ ସେ ଯେଉଁସବୁ ସମସ୍ୟାବଳୀର ନିରାକରଣ ନିମିତ୍ତ ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ନିବେଦନ ବାଢ଼ିଛନ୍ତି ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ବୃଦ୍ଧ ବିବାହ, ବାଲ୍ୟ ବିବାହ, ବହୁବିବାହ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ 'ହିତୈଷିଣୀ' ମାଧ୍ୟମରେ ବିଧବାର ପୁନର୍ବିବାହ ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଏ ଉଦ୍ୟମର ପ୍ରଶଂସା କରିଛନ୍ତି ପ୍ରକୃତି କବି ଗଙ୍ଗାଧର, "ବିଧବାର ଦୁଃଖ – ତମେ ଯେ କନ୍ଦର ପୂର୍ଣ୍ଣ / ନ ଡରିଲା ତହିଁ ପଶି ହେବାପାଇଁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ।" ଏ ପତ୍ରିକା ପୃଷ୍ଠାରେ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ସମ୍ପର୍କୀୟ ସମସ୍ୟା, ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର ସମସ୍ୟା ଆଦି ନାନାଦି ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ହିତୈଷିଣୀ ପୃଷ୍ଠାରେ ନୀଳମଣିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତତ୍କାଳୀନ ସମୟରେ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇଥିବା ନିଶାମୁକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନର ବହୁଶଃ ଉଦାହରଣ ଉପଲବ୍ଧ । ହିତୈଷିଣୀରେ ସେ ଆମିଷ ଭକ୍ଷଣ ବିରୋଧୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ମଧ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ, ଯାହା କି ଅନେକ ଶତ୍ରୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ଏହା ଫଳରେ ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ହୋଇଥିଲା ମତାନ୍ତର । ମାତ୍ର ପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ଆପଣା ବିଚାର ଓ ସମାଜ ସଂସ୍କାରରେ ବଜ୍ର ସଦୃଶ ଦୃଢ଼ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଓ ତାଙ୍କ ହିତୈଷିଣୀର ଏହି ଗୁଣାବଳୀକୁ ଆଲୋକପାତ କରିବାକୁ ଯାଇ କବିଶେଖର ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି 'ପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ' ଚରିତ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଯଥାର୍ଥରେ ଲେଖିଛନ୍ତି – "ପତ୍ରିକା ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ଜୀବନର ପ୍ରଧାନତମ ବ୍ରତ କରି ସେ (ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ) ସ୍ୱକୀୟ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ସମାଜର ସର୍ବନିମ୍ନ ସ୍ତର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିକ୍ଷେପ ପୂର୍ବକ କେଉଁଠାରେ କି ପ୍ରକାର ଅସୁବିଧା ବିଦ୍ୟମାନ । କେଉଁଠାରେ କି ପ୍ରକାର ପାପ ପିଶାଚ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରି ତାହାର ବିକଟ ତାଣ୍ଡବରେ ସମାଜକୁ ଭୀତତ୍ରସ୍ତ କରୁଅଛି, କେଉଁଠାରେ କି କୁରୀତି କୁସଂସ୍କାର ଆବର୍ଜନା ରୂପେ ରାଶୀକୃତ ହୋଇ ରହିଅଛି, ସେ ସମସ୍ତ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା, ତହିଁର ପ୍ରତିକାର ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାରମ୍ବାର ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ମନଯୋଗାକର୍ଷଣ କରୁଥିଲେ । ନାନା ନୂତନ ଚିନ୍ତା, ନାନା ନୂତନ ଭାବ, ନାନା ନୂତନ ସମସ୍ୟା ହୃଦୟରେ ଧାରଣ କରି ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ନିୟମିତ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ଦ୍ୱାରା 'ହିତୈଷିଣୀ' ସତେ ଯେପରି ଉତ୍କଳର ଏକ ଅଭିନବ ଯୁଗର ସୂତ୍ରପାତ କଲା, (ଚିନ୍ତାମଣି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ, ୪ର୍ଥ ଖଣ୍ଡ – ୧୯୪୨, ପୃଷ୍ଠା – ୪୯୫-୯୬) ।"

'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' ପୃଷ୍ଠାରେ ବେଳେ ବେଳେ କବିତା ଆକାରରେ ତତ୍କାଳୀନ ସମସ୍ୟା ସବୁ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରୁଥିଲା । ସେ କାଳରେ ଅନେକ କେବଳ ପଇତା ପକାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାଜୁଥିଲେ । ନାମତଃ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲାଉଥିବା ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କିପରି ନାନାଦି କୁକର୍ମରେ ଲିପ୍ତ ରହୁଥିଲେ, ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଥୋକାଏ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ସାଜି ରାତ୍ରିରେ ବେଶ୍ୟାଳୟ ଯିବା, ଆଉ ଥୋକାଏ ଶିକ୍ଷିତ କିପରି ସ୍ୱଧର୍ମ ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ହେବା, ନାସ୍ତିକ ସାଜିବା, ଅଭକ୍ଷ ଭକ୍ଷଣ କରିବା ଆଦି ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜର ଅବକ୍ଷୟର ଚିତ୍ର କବିତା ଆକାରରେ ହିତୈଷିଣୀ ପୃଷ୍ଠାରେ 'କଳି ଭାଗବତ' ଶୀର୍ଷକରେ ଧାରାବାହିକ ରୂପେ ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ସଂଖ୍ୟାମାନଙ୍କରେ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଥିଲା । ସେଥିରୁ କିଛି ପଦ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାରଯୋଗ୍ୟ, "ବ୍ରାହ୍ମଣେ ହେବେ ଧର୍ମହୀନ ।/ କରିବେ ନୀଚ ବୃତ୍ତିମାନ ।।/ ବୁଦ୍ଧିରେ ହେବେ ଗଜବତ ।/ ବିଦ୍ୟାରେ ସିଦ୍ଧି ବିବର୍ଜିତ ।।/ କରିବେ ନାନା ହୀନ କାର୍ଯ୍ୟ ।/

ବୈଶ୍ୟର ପରାଏ ବାଣିଜ୍ୟ ।/ ବ୍ୟାଘ୍ରଙ୍କ ପରି ମାଂସ ଆଶୀ ।/ ଚଷାଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ହେବେ ଚାଷୀ ।" ଏଠାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ କ୍ରିୟାକଳାପ କିପରି ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୂପର ହୋଇଛି ଶରବ୍ୟ ତାହା ହିତୈଷିଣୀ ପୃଷ୍ଠାରୁ ଲକ୍ଷ୍ୟଣୀୟ ।

'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' ପୃଷ୍ଠା ଉପେନ୍ଦ୍ର - ରାଧାନାଥ ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚନାର ସ୍ପଷ୍ଟ ଚିତ୍ର ବହନ କରେ । ଏ ସମୟରେ ରାଧାନାଥ ସପକ୍ଷ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ ଉଭୟ ନୀଳମଣି ଓ ହିତୈଷିଣୀ । ନିମ୍ନ ପ୍ରଦତ୍ତ ବିବରଣୀରୁ ହିତୈଷିଣୀର ଭଞ୍ଜ ବିମୁଖ ଭାବ ପ୍ରକଟିତ - "ଆଉ ଯେଉଁମାନେ ଭଞ୍ଜଙ୍କର ସ୍ତାବକ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବକ୍ତବ୍ୟ ଏହି ଯେ, ଭଞ୍ଜ ଯେବେ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ଆଦର୍ଶ କବି ହେଲେ ଯେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥା ଉଚ୍ଚ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ଓ ଧର୍ମଭାବାପର୍ଣ୍ଣ ହେଲା, ତେବେ ତାହାକୁ ଇଂରାଜୀ, ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରଭୃତି ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦିତ କରି ଦେଶବିଦେଶରେ ପ୍ରଚାରିତ କରନ୍ତୁ, ବାହାଦୁରୀଟି ଦେଖାଯିବ, (ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ-୫/୧୫, ତା୧୩.୦୯.୧୮୯୩, ପୃଷ୍ଠା-୬୦) ।" ହିତୈଷିଣୀ ପତ୍ରିକାରେ ରାଧାନାଥ - ସାହିତ୍ୟର କଠୋର ସମାଲୋଚକଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କରି ଓ ରାଧାନାଥଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରି 'ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ମୁଖ ଚପେଟିକା' ଶୀର୍ଷକ କ୍ଷୁଦ୍ର କବିତାଟିର କିଛି ପଦ ଉଦ୍ଧାରଯୋଗ୍ୟ - "ହା ଧିକ ! ହା ଶତଧିକ୍ ! ହେ କୁଳପାଂଶୁଳ / ଉତ୍କଳ ଅଯୋଗ୍ୟ ପୁଏ ! ତବ ନାମେ ଆଜି ।/ ହେ କୃତଘ୍ନ, ତବ ପାଶେ କେଉଁ ଦୋଷେ ଦୋଷୀ / ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ସେ ରାଧାନାଥ କବିକୁଳ ଶଶୀ ! (୫/୧୭, ତା୨୭.୦୯.୧୮୯୩, ପୃ.୬୩) ।" ଏହି ନୂତନ ଓ ପୁରାତନ ସାହିତ୍ୟ ସଂଘର୍ଷରେ କିଛି ପତ୍ରିକା ସଂପାଦକ ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏମାନେ ପ୍ରକୃତ ସମାଲୋଚନା ଧର୍ମକୁ ପରିହାର କରି ଏହି ବିବାଦାଗ୍ନିକୁ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ କରି ରଖିଥିଲେ । ଏହି ସାହିତ୍ୟର ଧାର ଧାରୁ ନଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ରାଧାନାଥ କହିଛନ୍ତି, "କବିତା ଲେଖିବା ଦୂରେ ଥାଉ କବିତା ବୁଝନ୍ତି କେତେଜଣ ? କେବଳ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷାରେ କବିତା ବୁଝିବାର କ୍ଷମତା ଜନ୍ମେ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ସଂସ୍କୃତ ଆଳଙ୍କାରିକମାନେ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ କବିତା ଲେଖିବା ନିମନ୍ତେ ଯେପରି ପ୍ରତିଭା ଆବଶ୍ୟକ କବିତା ବୁଝିବା ନିମନ୍ତେ ସେହିପରି ହୃଦୟ ଆବଶ୍ୟକ । ଅକବିର କବିତା ଲେଖିବା ଏବଂ ଅଭାବୁକର କବିତା ବୁଝିବା ଉଭୟ ସମାନ, (ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ : 'ଅକବିର କବିତା'ରୁ ଉଦ୍ଧୃତ - 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' ତା.୧୧.୦୮.୧୮୯୭) ।" ଏହାରି ଉପରେ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ ଟିପ୍ପଣୀ ଦେଇଛନ୍ତି, "କବି ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ତଦୁପଯୁକ୍ତ ସମାଲୋଚକ ସଂଖ୍ୟା ସୁଦ୍ଧା ବଢୁଅଛି । ବିଦ୍ୟାଳୟର ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ରମାନେ ସୁଦ୍ଧା ସମାଲୋଚନାକୁ ସାମାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ମନେକରି ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ, ଅପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲେଖକମାନଙ୍କର ନିନ୍ଦା ପ୍ରଶଂସା କରିବାକୁ ପଶ୍ଚାତପଦ ହେବାକୁ ନାହାନ୍ତି । କବିତା ଲେଖିବା, କବିତାଦିର ସମାଲୋଚନା କରିବା ଯେ ଗୁରୁତର କାର୍ଯ୍ୟ, ତନ୍ନିମିତ୍ତ ଯେ ବହୁ ବିଦ୍ୟା, ବୁଦ୍ଧି ବହୁଦର୍ଶିତାର ଆବଶ୍ୟକ ଏ ଜ୍ଞାନ ଅନେକଙ୍କର ନାହିଁ ।"

ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ ପୃଷ୍ଠାରେ ଲେଖିଥିଲେ ଯେତିକି ତଦ୍‌ପେକ୍ଷା ଲେଖାଇ ଥିଲେ ତତୋଧିକ । ନୂଆ ଧରଣର ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ ସେ ନୂଆ ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିଲେ । ଏହା ସହିତ ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳ ମିଶ୍ରଣ, ସମ୍ବଲପୁରରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସୁରକ୍ଷା, ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଂସ୍କାର ଆନୟନ, ସମାଜ ସଂସ୍କାର, ଜାତୀୟତା ଭାବର ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ହିତୈଷିଣୀର ଦକ୍ଷ ତଥା ସୁଯୋଗ୍ୟ ସଂପାଦକ ନୀଳମଣି ସାଫଲ୍ୟ ବିମଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପରିଚାଳନା ଗତ ବିଚକ୍ଷଣତା, କୃତିତ୍ୱ, କୌଶଳ ତଥା ଲିଖନ-ନୈପୁଣ୍ୟ ଯୋଗୁ ଦେଶରେ ସତେଜ ଭାବ ପ୍ରସରି ଯାଇଥିଲା । ଏହାଦ୍ୱାରା ଦେଶୀୟ ଜନସାଧାରଣ ଆତ୍ମଶକ୍ତି ଉପରେ ଆସ୍ଥାଶୀଳ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଏହି ଆଦି ଜନକ ଜଣକ ଯୁଆଡ଼େ ଯାଉଥିଲେ, ତାଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ସମାଜ ସଂସ୍କାର ଆନ୍ଦୋଳନ ତେଜି ଉଠୁଥିଲା । ସାହିତ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ି ହୋଇଯାଉଥିଲା । ଜ୍ଞାନୀ ଭାବରେ ସେ ଜ୍ଞାନର ଚାତୁରୀ କେଉଁଠି ବି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିନାହାନ୍ତି, କର୍ମୀ ଭାବରେ ସକଳ ବାହାଦୂରୀ ଆତ୍ମସାତ କରିନାହାନ୍ତି । ଏ ଜାତିର ଏହି ଜାତୀୟନେତା ତଥା ଐତିହାସିକ ପୁରୁଷ ଜଣକ ପ୍ରକୃତରେ ଥିଲେ ଉତ୍ସାହ ଓ ଉଦ୍ୟମର ଅବତାର, ନିରନ୍ତର ପ୍ରଚେଷ୍ଟାର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି, ଅକ୍ଳାନ୍ତକର୍ମା ଏବଂ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ । ସେ ବାସ୍ତବିକ ଥିଲେ ଜଣେ ସେଲ୍‌ଫ-ମେଡ୍ ମ୍ୟାନ୍ । ଯାହାଙ୍କ ସଂପାଦନାର ଯାଦୁ ସ୍ପର୍ଶ ପାଇ 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' ଏକାଧାରରେ ପଲ୍ଲବିତ, କୁସୁମିତ ତଥା ଫଳବତୀ ହେବା ସହିତ ଏହାର ସୁଯୋଗ୍ୟ ସଂପାଦକଙ୍କୁ ଏକାଧାରରେ ଯଶ, ଅର୍ଥ, ବିଦ୍ୟା ଓ ନାମାଦି ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଫଳ ପ୍ରଦାନରେ କାର୍ପଣ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିନଥିଲା ।

ବିଭାଗ ମୁଖ୍ୟ
ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ
ବାଙ୍କୀ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ (ସ୍ୱୟଂଶାସିତ), ବାଙ୍କୀ